

УДК 821.162.1.09

Луїза ОЛЯНДЕР
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЗБІГНЕВА ГЕРБЕРТА

У статті через розкриття вибору Збігневом Гербертом життєвої позиції і поведінки, через аналіз художньої системи вірша «Przesłanie Pana Cogito» складається уявлення про значущість життєтворчості поета для утвердження гуманістичних засад у нашому сьогоденні.

Ключові слова: життєтворчість, життєдіяльність, життєвий простір, домінанта, екзистенція, свобода.

Through examining Zbigniew Herbert's choice of life position and through analysis of literary system of the poem "Przesłanie Pana Cogito" importance of poet's life and works for strengthening humanism principles nowadays is defined.

Key words: life and works, vital activity, life space, dominating idea, existensia, freedom.

W artykule poprzez przedstawienie wybranej przez Zbigniewa Herberta postawy życiowej oraz analizę systemu artystycznego poezji „Przesłanie Pana Cogito” uzasadniono znaczenie biografii duchowej poety w sformułowaniu i wprowadzaniu humanistycznych zasad naszej terażniejszości.

Słowa kluczowe: biografia duchowa, działalność, przestrzeń życiowa, dominanta, egzystencja, wolność.

Poeta, który choć w jednym wierszu zawarł formułę zbiorowego losu ludzi swojej epoki, może już mówić, że spełnił zadanie swojego życia. A tu jeden tomik przynosi tego rodzaju wierszy – formuł co najmniej kilka...

St. Barańczak

Zbigniew Herbert należy do największych buntowników ostatniego półwiecza. Walczy o miejsce człowieka przedstawiając nadrzędną wartość jednostki jako podmiotu, a nie przedmiotu działania historii. Walka ta wydaje się być skazana na niepowodzenie: ludzie nie wyrzekną się nigdy swoich stadnych interesów, dominować będzie zawsze masa, historia zaś utrwali tłumy, zgiełk i wysokie racje stanu. W grze z historią człowiek jest drobnym pionkiem pozbawionym wpływu na swój los. Zamiast krzyku milionów prześladowanych i krzywdzonych słyhać przejmującą ciszę. Pojawia się stereotyp poświęcenia i stereotyp bólu. To przeciwko nim występuje Herbert od lat prowadząc walkę o godność człowieka.

Piotr Rykaczewski. «W świecie Pana Cogito»

Жизнетворческий подход применительно к ролевой теории акцентирует внимание на проблеме сознательного выбора одних социальных ролей и отказа от других в зависимости от их соответствия жизненной программе, целям и планам. Вне мотивационного контекста формирование ролевого репертуара личности предстает как цепочка случайностей, улыбок фортуны, или гримас судьбы. Свободный выбор тех или иных ролей, принятие и выполнение социальных или групповых функций предполагают осознание ответственности субъекта не только перед обществом или непосредственным окружением, но прежде всего перед самим собой.

Лидия Сохань. «Искусство житнетворчества»

Мета статті полягає в тому, щоб, ураховуючи результати досліджень гербертівського доробку в літературознавстві, через вибір Збігневом Гербертом життєвої позиції і поведінки, спираючись на аналіз художньої системи вірша «Przesłanie Pana Cogito», скласти уявлення про значущість життєтворчості поета для утвердження гуманістичних засад у нашому сьогоденні.

Його творчість привертала і привертає увагу багатьох літературознавців, серед них у першу чергу варто назвати К. Вику, котрий, розглянувши гербертівську лірику, визначив З. Герберта, разом з Ч. Мілошем, найвидатнішим польським поетом. Треба також згадати працю Ст. Баранчака, звертаючись до його ґрунтового дослідження «Uciekinier z utopii. O

poezji Zbigniewa Herberta» («Утікач з утопії»), яке було видано в Лондоні 1984 року, навести імена В. Мацьонга (W. Maciąg), автора монографії «O poezji Zbigniewa Herberta» (Wrocław, 1986), Д. Опаски-Валасек (D. Opaska-Walasek), яка у книзі «... „pozostać wiernym niepewnej jasności”. Wybrane problemy poezji Zbigniewa Herberta» (Katowice, 1996) схарактеризувала найважливіші моменти художньо-філософської проблематики поета, статті П. Рикашевського та ін. Подальшим вагомим внеском до сучасної рецепції гербертівського доробку є праці Я. Корнхаузера (J. Kornhauser) «Uśmiech Sfinksa. O poezji Zbigniewa Herberta» (Kraków, 2001), Я. Седлецької (J. Siedlecka) «Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie» (Warszawa, 2002), збірник наукових статей за редакцією Е. Чаплейевича (E. Czaplejewicz) та В. Садовського (W. Sadowski) – «Herbert. Poetyka, wartości i konteksty» (Warszawa, 2002), зб. із науковим коментарем «Dłaczego Herbert. Wiersze i komentarze» (Łódź, 1992) та ін. Навіть цей невеликий перелік досліджень свідчить про широту їхнього діапазону – від життєпису, коли творчість та суспільно-політична діяльність З. Герберта розглядаються в нерозривному зв'язку (P. Rykaczewski), до аналізу, в тому числі і з урахуванням контексту – особливостей поетики, до осмислення культурних і моральних цінностей, які сповідав і відстоював письменник (St. Barańczak i in.). У полі зору літературознавців значне місце посідає гербертівська естетична концепція. Для осягнення художнього світу З. Герберта народами інших слов'янських культур, зокрема російського, через переклади на мови, споріднені з польською, великої методологічної ваги набуває книга М. Гаспарова «Экспериментальные переводы». Не менш значущими є праці В. Британишського – «Речь Посполитая поэтов» (СПб, 2005), «Поэзия и Польша» (М., 2007) та ін. публікації, – котрі, як і присвячена З. Гербертові виставка у Львові, свідчать про процес активного входження польського письменника в духовний світ інших народів; про те, що його світоуявлення і в системах інших культур починає сприйматися не як *чуже*, нехай і прекрасне, а як *своє*. Межа між *чужим* і *своїм* стає непомітною, здається, що вона зникає. Водночас поетів голос не втрачає національного звучання.

Детальний аналіз літератури про З. Герберта, в тому числі й наукової, не входить у завдання цієї статті, тому до висловленого додамо, що, з одного боку, зроблене *полоністами-гербертознавцями* вже тепер потребує спеціаль-

ного різнопланового дослідження. Найбільш актуальним, на нашу думку, у цьому плані, є зіставний та імагологічний аспекти. З другого боку – досягнення літературознавства слугують підґрунтям і стимулом для подальшого вивчення життєтворчості З. Герберта, зокрема його гуманістичної спрямованості, яка крім типологічних рис, має індивідуальне вираження.

Життєвий шлях З. Герберта відзначається гармонійним поєднанням його художньо-філософського світу, гуманістичної спрямованості поезії зі способом життя. Письменник так створив свій *життєвий простір* і відповідну *ауру* в ньому, щоб ніщо не обмежувало його свободи ні в думках, ні у вираженні їх у різних жанрах красного письменства. З. Герберт знайшов таку суспільну нішу, котра дозволяла йому не вдаватися до будь-якого конформізму і не втрачати незалежності у своїх учинках. Ось чому варто розглядати земний шлях і художній доробок письменника разом з аналізом позиції його *життєтворчості*. Проте проголошена тут теза мало що говорить без виявлення в понятті *гербертівська життєтворчість* гуманістичної домінанти, яка спрямовувала *життєдіяльність* З. Герберта і супроводжувала його весь час. Таким *домінантним чинником* для нього було *правило* – завжди, за будь-яких обставин, *залишатися вірним самому собі*.

З. Гербертові було важливо не лише сповідувати такі гуманістичні цінності, як патріотизм, особиста свобода і свобода свого народу, незалежність у творчості від чужих естетичних і художніх настанов, а й активно виборювати їх. Усе це позначилося на основних етапах життя письменника.

Поет, драматург і есеїст Збігнев Герберт (Zbigniew Herbert) був нащадком родини, яка походила з Великобританії [249]. Він народився 29.11.1924 р. у Львові, а помер 28.07.1998 р. у Варшаві. Період з 1924 р. і до 1998 р. включно був для Польщі надзвичайно складним, насиченим великими трагедіями і жертвами. Повернувши після Першої світової війни свою державність, польський народ знову втрачає її через двадцять років у вересні 1939-го – із самого початку Другої світової війни, але не примирюється з цією втратою і ставить свободу вище за життя, свідченням чому слугує шлях К.К.Бачинського (Krzysztof Kamil Baczyński), Т. Гайци (Tadeusz Gajcy), А. Тшебінського (Andrzej Trzebiński) та ін. Політична ситуація у той час змінювалася надзвичайно швидко, польську територію нещадно рвали на шматки,

про що докладно розповідає Г. Вебер (Henryka Weber) у книзі «Pięć lat walki narodu polskiego pod okupacją niemiecką» (1945):

«W pierwszej fazie okupacji ... zarysowano szeroki plan germanizacyjny w stosunku do okupowanych ziem polskich. Wedle tego planu podzielono terytorium polskie początkowo na dwie zasadnicze części: zachodnią "włączoną" do Rzeszy i środkową tzw. "Generalgouvernement" [...]

Gdy w połowie 1941 roku Niemcy zdobyły na Sowieciech znaczne obszary, w czym resztę terytorium Polski z przed 1939 r. – dokonano nowego podziału terytorium okupowanego – tym razem na trzy części.

1) Pierwszą część stanowiły ziemie zachodnie (trzy województwa zachodnie: Śląsk, Wielkopolska i Pomorze, następnie powiększone znacznie od wschodu i tak: Śląsk o połowę województwa krakowskiego, Wielkopolska aż po miasto Łódź. Suwalszczyzna i Ciechanowskie zostały praktycznie do Prus Wschodnich.

Ta część Polski objęta była od początku bezwzględny planem germanizacyjnym, konsekwentnie przeprowadzanym drogą bezprzykładnego terroru ... [...] Plan ten w następstwie zapewnić miał absolutną niemieckość tych ziem.

2) Drugą część stanowiło t. zw. Generalne Gubernatorstwo (General-Gouvernement) powiększone w roku 1941 o „Małopolskę Wschodnią”, jako oddzielny „dyskrykt”.

Generalne Gubernatorstwo przeznaczili Niemcy dla Polaków, poddając ich jednak ściśle niemieckiej kontroli i administracji. [...] Stolicą tego sztucznego tworu uczynili Niemcy Kraków – nie Warszawę, aby usunąć z wyobraźni Polaków wszystko co by im przypominało czasy niepodległości. [...] Nawet sama nazwa nie była stała. W tej pierwszej fazie teren ten nazywano rozmaicie – najczęściej „Nebenlandem”, co samo już wskazuje na charakter, jaki Niemcy chcieli nadać tej „polskiej strefie”.

Wszystko wskazywało na to, że Niemcy traktowali ten obszar jako teren doświadczalny w całym tego słowa znaczeniu, wypróbowując na nim po kolei najrozmaitsze metody eksploatacji gospodarczej, rekrutacji sił roboczych, germanizacji, terroru itp. Istnienie General-Gubernatorstwa z góry przewidziane było na niedługi okres czasu. [...] Generalgouvernement po okresie doświadczalnym miał podzielić losy pierwszej części okupowanego terytorium Polski, t. j. ziem przyłączonych do Rzeszy.

3) Trzecią część stanowiły ziemie polskie na wschód od Generalnego Gubernatorstwa położone, a podzielone przez okupanta z kolei na szereg różnych niemieckich tworów politycznych» [4, 7].

Наведений тут уривок з веберівської книги яскраво доводить, як «на очах у підлітка» безжалісно шматували його Батьківщину і гнобили народ. Усе це не могло не позначатися на внутрішньому стані зовсім юної людини. Відомо, що в цьому віці процеси формування особистості активізуються, а душа надто чутлива, а тому зовнішні фактори набувають особливо великого значення. Коли німці окупували Польщу, майбутньому поетові мало виповнитися тільки 15 років, але, як свідчать його вчинки, він уже був здатен приймати відповідальні рішення. З певною мірою достовірності можна припустити, що свій перший свідомий доленосний вибір Збігнев Герберт рішуче зробив саме в цей час.

Домінантним чинником, що впливав на його вибір, була *свобода* – потреба виборювати волю свого народу і зберегти свою внутрішню незалежність. Це був перший етап – екзистенційного буття.

І насамперед З. Гербертові було важливо залишитися поляком. В умовах фашистської неволі хлопець склав конспіративно іспити на атестат зрілості, почав підпільно вивчати полоністику, разом з патріотично налаштованою молоддю вступив до лав Армії Крайової. Ось як про це пише П. Рикашевський у статті «W świecie Pana Cogito» («У світі Пана Когіто»): «Rok przed wybuchem wojny młody Herbert rozpoczął naukę w Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego we Lwowie. Podczas wojny za okupacji niemieckiej miał się różnych zajęć. Przez pewien czas pracował w produkującym szczepionki Instytucie Behringa jako karmiciel wszy. Był członkiem Armii Krajowej; w 1942 roku ukończył szkołę podchorążych. Jednocześnie uczęszczał na tajne komplety gimnazjalne i w 1943 roku zdał maturę. Następnie studiował filologię polską na tajnym Uniwersytecie Jana Kazimierza» [3, 2].

Другий етап поетового життя, коли перед ним знову постало завдання за будь-яких обставин *завжди залишатися вірним самому собі*, розпочався вже в післявоєнній Польщі. І тепер З. Герберт змушений не лише сповідати такі гуманістичні цінності, як патріотизм, воля, право на свободу творчості та ін., а й активно в різний спосіб – залежно від ситуації – відстоювати їх. Один зі шляхів полягав у тому, щоб щоденна праця, котра забезпечувала матеріальне становище письменника, не була пов'язана з будь-якими державними ідеологічними інституціями. П. Рикашевський зауважив: «Od 1950 roku przebywał w Warszawie, gdzie studiował filozofię na UW. Aby się utrzymać z dala

od rodziny w czasie gdy ze względów politycznych nie mógł publikować swoich opinii w pismach literackich, nie chcąc zgodzić się na jakikolwiek kompromis moralny, wykonywał różne, często nie licujące z pozycją człowieka mającego dyplomy trzech fakultetów, prace» [3,3].

Проте це не означало, що З. Герберт відгородився від світу красною письменства і опинився у внутрішній еміграції. Навпаки, він активно входить у польську літературу: «Herbert, – пише П. Рикашевський, – дебiutował jako poeta na łamach tygodnika „Dziś i jutro” w roku 1950. Pierwszymi wydrukowanymi wierszami były: „Napis”, „Pożegnanie września” i „Złoty środek”. Początkujący poeta drukował swoje wiersze w „Dziś i jutro” przez 3 lata pod pseudonimami Patryk oraz Stefan Martha. Współpracował też z „Tygodnikiem Powszechnym”, gdzie prowadził dział felietonowy „Bez ogródek”. Ponadto drukował w „Przeglądzie Powszechnym” i „Twórczości”. Był członkiem Związku Literatów Polskich od 1955 do rozwiązania związku w 1983 roku. W latach 1963 - 68 współredagował miesięcznik „Poezja”. Jest to czas wypełniony wieloma podróżami – do Anglii, Włoch, Niemiec. Kilkakrotnie jeździł do Francji i Grecji. W roku 1968 ożenił się z Katarzyną Dzieduszycką. W roku akademickim 1970-71 przebywał na Zachodnim Wybrzeżu Stanów Zjednoczonych jako *visiting professor* Uniwersytetu Los Angeles.

Niemaljednocześnie w 1971-1972 Herbert został przyjęty do kilku elitarnych stowarzyszeń literackich i akademii, spośród których najważniejsze to Polski PEN Club i Akademie der Künste z Berlina Zachodniego. Zbigniew Herbert stał się człowiekiem znanym w kręgach literackich. W 1975 roku poproszono go, aby wykładał na utworzonym kilka lat wcześniej Uniwersytecie Gdańskim. Obok pracy literackiej zaangażował się w działalność polityczną. W grudniu 1974 roku podpisał tzw. „List 15” żądający udostępnienia Polakom zamieszkałym w ZSRR kontaktu z polską kulturą (zbierający podpisy Adam Michnik został zatrzymany przez milicję). W grudniu 1975 roku wobec projektowanych zmian Konstytucji podpisał „Memoriał 59”. Było to pierwsze masowe wystąpienie intelektualistów domagających się zmian polityczno-ustrojowych w PRL. Od końca lat siedemdziesiątych Zbigniew Herbert przebywał w Austrii, RFN i we Włoszech. W 1981 roku pracował w podziemnym „Zapisie”. W 1989 roku został członkiem Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, a w 1991 roku zrezygnował z członkostwa w Polskim PEN Clubie. Od 1992 roku na stałe mieszka w Warszawie. Podczas ostatnich

kilku lat został uhonorowany wieloma nagrodami. Bieg historii w sposób nieoczekiwany przyznał rację stronie pokonanych. Odwrócenie kierunku dziejów odebrało poecie wroga, przeciwko któremu walczyło jego pióro. Stąd pewne wrażenie zagubienia i szukanie sprzymierzeńców wśród skrajnej prawicy» [3, 3].

Третій, завершальний період поетового життя пов'язаний із Солідарністю в двох планах – ідейно-моральному і безпосередньої участі в політичній боротьбі, що далеко неоднозначно сприймається його шанувальниками: «Zbigniew Herbert, – пише П. Рикашевський, – zdobył pozycję moralnego przewodnika opozycji wierszem „Przesłanie Pana Cogito” głoszącym wierność przegranej sprawie i żądającym heroicznego wysiłku. Ten napisany w 1974 roku tekst stał się swoistym hymnem tworzącego się ruchu opozycyjnego, z którym zresztą Herbert był od czasu utworzenia KOR-u ściśle związany» [3, 5].

І далі:

«W ciągu ostatnich kilku lat Zbigniew Herbert zajmuje się energicznie (jak na siedemdziesięcioletniego człowieka) działalnością polityczną. Jego podpis znajduje się na kilku odezwach i apelach obok nazwisk tak znanych polityków, jak: Macierewicz, Szeremietiew czy Ostoja–Owsiany. O miss Wachowicz (rzeczniczka Pawlaka za czasów jego premierowania) Herbert był łaskaw powiedzieć, że *leży odlogiem*. Natomiast o skądinąd kontrowersyjnej postaci posła Pęka napisał Herbert przed trzema około laty: *Pan Pęk wystawia moją wiarę w Boga na ciężką próbę. Gdy go widzę, wątpię, czy Bóg stworzył człowieka na obraz i podobieństwo swoje*. W grudniu 1995 roku Zbigniew Herbert poświęcił wiersz *Bezradność* Józefowi Oleksemu dołączając się do publicznej dyskusji na temat domniemanej zdrady stanu ówczesnego premiera. Takie zaangażowanie polityczne nie przynosi poecie chwały i szkoda tylko, że człowiek, który mógłby stanowić w niepewnych czasach upadku autorytetów moralną ostoję, włącza się w czysto polityczne gry zgodnie ze słowami

[...]

Na wielkiej tablicy imaginacji

Pan Cogito ustawia figury

[...]

(Zbigniew Herbert, Gra Pana Cogito) [3, 9].

Остання думка П. Рикашевського не є беззаперечною, більше того, його бажання, щоб поет під час боротьби залишився десь осторонь, посідаючи лише позицію *морального авторитету*, не відповідає характерові З Герберта, котрому належать наведені у статті «W świecie Pana

Cogito» рядки з вірша «Potęgę smaku» (1981), які виражають сутність гербертівського способу життя і є в певному сенсі поетовим кредо:

...wyjść skrzywić się wycedzić szyderstwo
choćby za to miał spaść bezcenny kapitel ciała
głowa» [3, 6].

Переконаний власним досвідом, що життя людини повито «setkami alternatyw», З. Герберт обирає, хоча й не з власної волі, а під тиском обставин, те, що не суперечило його переконанням. До поета певною мірою можна віднести слова, які сказав Г. Герлінг-Грудзінський у книзі «Gorki a Pasternak. Considerazioni sulla letteratura sovietica» (1958) на адресу Б. Пастернака: «...pozostał wierny swoim przekonaniom i mężnie walczył w całkowitym odosobnieniu o swoją prawdę» [цит.за: 1, 70]. Іншими словами, З. Герберт свідомо обрав ту соціальну роль, яка відповідала духовним цілям його життєвої програми, слугувала утвердженню гуманістичних засад, які б сприяли виявленню людини в людині через збереження традиційних моральних цінностей – і насамперед у собі самому. Він рішуче відмовлявся від будь-якого конформізму, хоча це й полегшило б його життя, сповненого поневірянь, і не йшов на поступки тому, що суперечило його високим ідеалам, вищому призначенню Життя.

Акцентування уваги на переломних моментах у житті поета в цьому разі не є спробою «знайти автора» в його доробкові або скористатися життєписом для «правильної» інтерпретації твору. Не поділяючи проголошеної такими авторами, як Р. Барт, М. Фуко, Ж. Деріда, Ю. Крістева, тези про «смерть автора», варто наголосити, що завжди існує потреба наблизитись до нього, аналізуючи все, що він залишив по собі. Але тут ідеться не про це, а про єдиний стрижень, що сполучав події життєвого шляху поета і його творчість. Найяскравіше, в концентрованій формі цей чинник виявляється через поезику вірша «Przesłanie Pana Cogito», котрий тепер набув статусу Гербертівського заповіту:

idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę
(іди куди пішли ті до темної межі
по золоте руно небуття твоєю останню
нагороду)

idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w
proch
(іди випростаний серед тих хто на колінах
серед повернутих спиною і звалених в порох)

ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo
(врятовуєшся не для того аби жити
маєш мало часу треба дати свідчення)

bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź
odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy
(будь одважним коли розум підводить будь
одважним
в кінцевому рахунку єдине це зараховується)

a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych
(а Гнів твоїй безсилий хай буде як море
що разу почувєш голос принижених і битих)

niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda
dla szpiclów katów tchórzy – oni wygrają
pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzucą grudę
a kornik napisze twój uładzony życiorys
(нехай не покине тебе твоя сестра Зневага
для шпигунів катів боягузи – вони виграють
підуть на твоїй похорон і з полегшенням
кинуть грудки
і друкар напише твоїй улагоджений
життєпис)

i nie przebaczaj zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono
o świcie
(і не пробачай воістину не в твоїй силі
пробачати поіменно тих котрих зраджено
на світанку)

strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światło na murze splendor nieba
one nie potrzebują twego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy
(бережись черствості серця кохай джерело
ранкове
птаха з невідомим іменем дуб зимовий
світло на стіні блиск неба
вони не потребують твого теплого віддиху
існують для того щоб сказати: ніхто не
потішиється)

czuwaj – kiedy światło na górach daje znak –
wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną
gwiazdę

*(Слухай – коли світло на горах дає знак –
встань і йди
доки кров обертається в грудях твоєю
темною зіркою)*

powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i
legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie
zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku
*(повторюй старі закляття людськості
байки й легенди
бо так здобудеш добро котре не здобудеш
повторюй великі слова повторюй уперто
як ті що йшли через пустелю і гинули в
піску)*

a nagrodzą ci za to tym co mają pod ręką
chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku
*(а нагородять ті за те тим що мають під
рукою
ударом сміху убивством на смітнику)*

idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona
zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza
Hektora Rolanda
obrońców królestwa bez kresu i miasta
ropiołów
*(іди бо тільки так будеш прийнятий до
грона холодних черепів
до грона твоїх предків: Гільгамеша Гектора)*

ЛІТЕРАТУРА

1. Frakowiak A. M. Być wśród żywych i umarłych. Ewolucja twórczości eseistycznej Gustawa Herlinga-Grudzińskiego / Frakowiak Anita Monika. – Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2003. – 236 s.
2. Herbert Z. Pan Cogito / Herbert Zbigniew. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1998. – 92 s.

*Роланда
оборонців королівства без межі і міста
попелів)*

Wądz wierny Idź
(Будь вірний Іди) (Підрядник мій. – Л.О.)
[2, 88-89]

За життя З. Герберта цей емоційно напружений вірш – відсутність розділових знаків підсилювала його експресію – був зверненням пана Когіто до всіх, в тому числі й до самого поета. Така двобічна спрямованість особливо відчувалася, коли З. Герберт сам читав «Przesłanie...», підкреслюючи голосом усебічний і незупинний вплив його енергії. Ефект досягався через синтаксис, уживанням дієслів у наказовому способі: багатократні «idź», «bądź», далі – «nie przebaczaj», «strzeż się», «czuwaj», «powtarzaj». Повтори дієслова «idź» спочатку і на завершенні вірша, створюючи кільцеву композицію, водночас лишаять відчуття відкритості у безконечність.

Вірш «Przesłanie Pana Cogito» є квінтесенцією не тільки творчості З. Герберта, а й його життєвої позиції, суть якої полягала в тому, щоб за будь-яких обставин залишатися людиною. У цьому й полягає гуманістична сутність гербертівського призначення, життєтворчості письменника, яка має загальнолюдську значущість. У цьому сенсі З. Герберт, котрий був тісно пов'язаний з Україною, стоїть в одному ряді з такими українськими поетами-подвижниками, як Ліна Костенко і Василь Стус.

3. Rykaczewski P. W świecie Pana Cogito. Zbigniew Herbert – Próba Portretu / Rykaczewski Piotr – <http://www.zbigniew-herbert.com/zyciorys.htm>.
4. Weber H. Pięć lat walki narodu polskiego pod okupacją niemiecką / Weber Henryka. – Londyn: Wydawnictwo Światowego Związku Polaków z Zagranicy, 1945. – 80 s.